

Prof. dr hab. inż. arch. Tomasz Kozłowski
Katedra Projektowania Architektonicznego
Wydział Architektury
Politechnika Krakowska

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr inż. arch. Izabeli Piklikiewicz-Kęskiej

pt. *Rola kreatywnej przestrzeni suplementarnej w miejscach pracy biurowej.*

opracowanej na Wydziale Architektury Politechniki Poznańskiej
pod kierunkiem promotora, prof. dr hab. inż. arch. Agaty Bonenberg.

Recenzję opracowano na zlecenie Dziekana Wydziału Architektury Politechniki Poznańskiej dr. hab. inż. arch. Ewy Pruszewicz-Sipińskiej, prof. PP, umowa nr 0110/2021/90.

1. Opracowanie *Rola kreatywnej przestrzeni suplementarnej w miejscach pracy biurowej* – to gruba księga. Składa się ona z czterech części podzielonych na ponumerowane rozdziały różnej długości.

Tekst zaczyna się od rozbudowanego wprowadzenia Części I (s. 3-22). Tu autorka przedstawia *I.1 Problem badawczy* (s. 3-6). Jak to opisuje autorka: *Problem badawczy dotyczy środowiska pracy biurowej, w szczególności roli, jaką w tym środowisku odgrywa dodatkowa (suplementarna) przestrzeń stymulująca kreatywność pracowników.* Następnie przedstawia *I.2 Założenia badawcze* (s. 7-8), są to założenia do przedstawienia w następnej części *I.3 Teza pracy* (s. 9). Teza pracy brzmi: *kreatywna przestrzeń suplementarna wyznacza kierunki ewolucji środowiska pracy biurowej i jest integralną częścią środowiska pracy we współczesnych biurach.* Następnie mgr inż. arch. Izabela Piklikiewicz-Kęska przedstawia standardowo w kolejnych podrozdziałach: *I.4 Cele, zakres pracy, kryteria wyboru przykładów reprezentatywnych* (s. 10-11), *I.5 Metoda pracy* (s. 11-12), *I.6 Stan badań* (s. 13-17), *I.7 Słownik pojęć* (s. 17-19), w których doktorantka przedstawia szczegółowe definicje określeń użytych w pracy oraz na koniec *I.8 Akty prawne dotyczące pracy, pracowników i przestrzeni dodatkowych* (s. 19-22).

2. części jest zasadniczym wstępem do pracy (s. 23-98). Składa się ona z siedmiu podrozdziałów opisujących na wstępie historyczne podejście do środowiska pracy (s. 23-49), przez środowisko pracy dla osób niepełnosprawnych (s.47-49), modele osobowości pracowników oraz

cechy kreatywnych przestrzeni suplementarnych (s. 50-51), Pojęcie zabawy i pracy – play and work oraz homo ludens (s. 52-55), formy środowisk pracowniczych (s. 56-59) aż do typologii kreatywnych przestrzeni suplementarnych w biurach (s.67-98). W tym podrozdziale autorka przedstawia przykładowe elementy przestrzeni suplementarnych. Wyróżnia: biblioteki, miejsca pracy przyjazne zwierzętom, miejsca dla dzieci pracowników, pokoje drzemek, elementy zieleni i wody w biurach, różnorakie pomieszczenia tematyczne, pomieszczenia multimedialne, pomieszczenia rekreacyjne oraz strefy wypoczynkowe i indywidualne.

3. część stanowi (s. 99-164) zasadniczą część badawczą pracy. Pierwszy podrozdział to *Ustalenie wskaźników kreatywnych przestrzeni suplementarnych – metoda porównań parami* (s.99-106). Po próbie dokonania typologii w podrozdziale *III.2. Typologia lokacji kreatywnych przestrzeni suplementarnych w obiektach architektury biurowej* (s. 109) następuje scharakteryzowanie poszczególnych typów w kolejnych pięciu podrozdziałach *Kreatywne przestrzenie suplementarne...* (s. 109-126). Kolejny podrozdział to *Wnioski dotyczące analizy lokacji kreatywnych przestrzeni suplementarnych* (s. 126). Kolejne części to przedstawione w formie zdjęć, tabel planów i opisów przykłady ważnych zrealizowanych projektów wykorzystujących kreatywne przestrzenie suplementarne ze świata i z Polski (s. 127-200). Części opisujące architekturę światową i polską są zakończone wnioskami autorki.

4. część to posumowanie i wnioski pracy (s. 201-207).

Całość zapisano zwięzłym tekstem na 222 numerowanych stronach formatu A4, w tym znajduje się wiele tabel opisujących przestrzenie suplementarne. Tekst uzupełniony jest 195 ilustracjami (w tym tabele). Na końcu znajduje się spis literatury, jest obszerny, zawiera 145 pozycji oraz spis ilustracji i tabel. Opracowanie przypomina „prawdziwą” książkę wydaną starannie i z dbałością o kształt rzeczy, przyjemną nie tylko w czytaniu, ale i także oglądaniu. Wydaje się, iż może być zrozumiała, nie tylko dla profesjonalistów, co dla pracy naukowej dotyczącej architektury, jaką jest rozprawa doktorska, można uznać za wielki komplement.

Recenzent zapoznał się z pracą z wielką przyjemnością, także z racji ciekawości jak z punktu widzenia młodego badacza zostanie opisana rzecz interesująca dziś nie tylko architektów, ale także osób pracujących. W miejscu pracy recenzenta nie ma powierzchni suplementarnych i musiał on sam wykrzesać w sobie potrzebę kreatywności. Problemy wynikające z niedostosowania środowiska pracy do potrzeb pracownika są więc codziennością, zwłaszcza w Polsce w kraju rozwijającym się. Praca powinna być wykonywana w miejscach interesujących, zwłaszcza w dobie walki o pracownika.

2. Wybrane uwagi

2.1. Przedmiotem rozważań Pani Izabeli Piklikiewicz-Kęśickiej jest architektura budynków biurowych i jak pokazuje autorka nieodzownych w nich części suplementarnych. Ma być

to dodatkowa przestrzeń stymulująca dla wzmożenia kreatywności pracowników. Jak podkreśla autorka, jest stosunkowo nowe zjawisko innowacyjnego podejścia do projektowania miejsc pracy. Jednak możemy po przeczytaniu pracy zobaczyć, że kreatywne miejsca pracy stają się coraz popularniejsze zarówno w przemyśle, jak i w przestrzeniach biurowych oraz w szkołach. Takie przestrzenie nie są oczywiście dla inwestorów czymś niechcianym. Mają one stymulować kreatywność i zdolność do tworzenia nowych koncepcji przez pracowników. Praca wykonywana w nieszablonowych warunkach może prowadzić do nieszablonowych rozwiązań. Takie prace zwana kreatywnymi to zajęcia prowadzące do uzyskania oryginalnych efektów i jak możemy dostrzec, powinny być prowadzone w kreatywnych przestrzeniach. Pokazują to liczne przykłady opisanych przez doktorantkę. Firmy wysokich technologii jak Google czy Sony w taki właśnie sposób stymulują umysły swoich pracowników dla lepszej ich pracy. Jak podkreśla autorka: *Kreatywność jest dziś postrzegana jako istotna przewaga konkurencyjna. Jest szczególnie istotna w organizacji pracy biurowej, jako element wyróżniający i nobilitujący środowisko pracy biurowej.*

Autorka podejmuje temat projektowania miejsc pracy i związaną z nim kreatywnością pracowników. Praca taka *składa się z działań dążących do tworzenia innowacyjnych i oryginalnych pomysłów oraz wcielania ich do sfery użytkowej.* Służyć temu mają kreatywne miejsca pracy, które z kolei są tworzone przez kreatywne przestrzenie i pomieszczenia suplementarne. Jak nazywa je Izabela Piklikiewicz-Kęszicka, są to *strefy dodatkowe występujące w obiektach biurowych przeznaczone do użytkowania przez pracowników w celu wspomaganie ich pracy, zwiększania motywacji i komfortu wykonywanej pracy oraz podnoszenia kompetencji zawodowych i społecznych. Strefy te nie są bezpośrednio dedykowane do wykonywania pracy, ale mogą stanowić przestrzeń do jej wykonywania poza przypisanym stanowiskiem pracy.* W pracy pojawia się więc definicje szeregu ważnych używanych przez autorkę sformułowań: praca kreatywna, kreatywne przestrzenie i pomieszczenia suplementarne czy kreatywne miejsce pracy.

Taka kreatywność wydawałoby się oczywista i nieskomplikowana, jednak w pracy naukowej wymaga się wydobycia cech, które można scharakteryzować i opisać językiem naukowym. Autorka przedstawia więc zbiory wiadomości zebranych, przeanalizowanych i ułożonych w całość. Tylko wtedy posiadana wiedza na dany temat ma wartość i nie jest skazana na powierzchowność. Ogrom włożonej w poszukiwania pracy jest widoczny i zasługuje na pochwałę. Praca nie jest prostym katalogiem, lecz prawdziwym dziełem naukowym. Opisy poszczególnych budynków nie są suchymi informacjami, są uzupełnione o jakby motta firm tłumaczące podejście inwestora do pracy kreatywnej. Recenzent zapoznał się z pracą z przyjemnością.

2.2. Praca napisana jest czytelnym językiem, według jasnego schematu możliwego do prześledzenia w tytułach rozdziałów. Prowadzi nas od historii miejsc pracy, przez ich opis i analizę sytuacji w świecie i w Polsce aż do wniosków i zakończenia.

2.3. Badania przeprowadzone przez doktorantkę zostały zawarte w części III. Autorka przedstawia wybrane aspekty dotyczące miejsc pracy w świecie i w Polsce. Przedstawia tezę: *kreatywna przestrzeń suplementarna wyznacza kierunki ewolucji środowiska pracy biurowej i jest integralną częścią środowiska pracy we współczesnych biurach*. Stara się ją uzasadnić. W tym celu tworzy opisaną w części III.1. *Ustalenie wskaźników kreatywnych przestrzeni suplementarnych – metoda porównań parami* swoje badania. Doktorantka wyróżnia trzy podstawowe rodzaje pracy biurowej: *praca kierownicza polegająca na organizacji i zarządzaniu, praca koncepcyjna polegająca na poszukiwaniu nowych innowacyjnych rozwiązań, praca polegająca na rutynowych czynnościach biurowych, w dostosowaniu do obowiązujących wzorców, przepisów i unormowań*. Ponieważ różne przestrzenie są dedykowane do innych grup pracowniczych, autorka dokonała badania ankietowanego na grupie wybranych 30 ekspertów zajmujących odmienne stanowiska (10 przedstawicieli kadry kierowniczej, 10 przedstawicieli pracowników koncepcyjnych, 10 przedstawicieli pracowników wykonujących rutynowe czynności biurowe). Biorący udział w ankiecie mieli wskazać, spośród zadanego zestawu 12 przestrzeni suplementarnych, tych przestrzeni, które według nich w największym stopniu stymulują kreatywność związaną z konkretnym rodzajem pracy.

Doktorantka w swojej pracy badawczej wykorzystała standardową metodę porównania parami. Przygotowała tabele macierzowe z wyszczególnionym zbiorem 12 przestrzeni suplementarnych. Poszczególne rangi zostały określone przez eksperckie porównanie parami każdej z każdą przestrzeni ze względu na stopień stymulowania kreatywności. Ekspertcy mieli wskazać w trzypunktowej skali swoją propozycję oceny dotyczącą wagi porównywanej przestrzeni. Wynik analiz przeprowadzonej hierarchizacji został ustalony na zasadzie konsensusu po dyskusji w grupach eksperckich. Tworzona w ten sposób punktacja stanowi narzędzie służące do oceny istniejących przestrzeni biurowych. Dokonane badania posłużyły do opisywania przestrzeni biurowych w dalszej części rozprawy. Jak podkreśla mgr inż. Izabela Piklikiewicz-Kęsiecka, celem badania było utworzenie schematu idealnego obiektu biurowego, który będzie stanowił wzór architektury spełniającej wymagania współczesnych miejsc pracy kreatywnej i innowacyjnej. Dalsza część (III. 3. oraz III. 4.) to przykłady architektury biurowej z wykorzystaniem kreatywnych przestrzeni suplementarnych pokazane na przykładach ze świata i Polski z zastosowaniem wskaźników badawczych. Każda z tych części jest zakończona podsumowaniem dotyczącym wyników badań. Autorka podkreśla, że *Badania weryfikacyjne potwierdzają istotną rolę typologii przestrzennej biura oraz sposób lokacji kreatywnych przestrzeni suplementarnych jako czynniki wpływające na projektowanie kreatywnych przestrzeni suplementarnych w architekturze miejsc pracy*. Zestawienie wyników obrazuje różnorodność możliwości projektowych dotyczących kształtowania dodatkowych funkcji dla pracowników. W efekcie powstają zróżnicowane środowiska pracy uwarunkowane trybem pracy osób zatrudnionych w firmie oraz schematem wykonywania obowiązków zawodowych.

Kończąc pracę, autorka konstatuje, że *Badania wykazały, że praca biurowa ma coraz bardziej zróżnicowany charakter i dostosowanie środowiska pracy biurowej do potrzeb pracowników w aspekcie stymulowania kreatywności jest istotnym elementem kształtującym współczesną przestrzeń biurową*. Przedstawione wnioski pozwalają potwierdzić przedstawioną na początku pracy tezę, że *kreatywna przestrzeń suplementarna wyznacza kierunki ewolucji środowiska pracy biurowej i jest integralną częścią środowiska pracy we współczesnych biurach*. Smutna konstatacja nasuwa się recenzentowi, wykonującemu często prace biurowe w zabytkowych budynkach Politechnik Krakowskiej i w warunkach jak odkrył niekreatywnych.

3. Oceny

3.1. Założenia pracy

Problematykę pracy należy ocenić jako stosowną do rozprawy doktorskiej. Także jako ważną w sytuacji współczesnej teorii projektowania budynków biurowych oraz szerokiego spojrzenia historycznego opisanego we wstępie (Część II). Założenia pracy skonstruowano prawidłowo. Pole badawcze zakreślone wokół dwóch oddzielonych okresów – historii z informacjami z całego świata oraz współczesności budynków do pracy w Polsce i na świecie. Założenia problemów naukowych pokazują bez kluczenia rozumowanie autorki. Pod względem metodycznym opracowanie należy przyjąć bez wątpliwości. Biorąc pod uwagę specyfikę prac naukowych z dziedziny architektury, która nie wykształciła oczywistego warsztatu metodologicznego, umożliwiającego ścisłą weryfikację twierdzeń – należy stwierdzić wartość naukową pracy doktorskiej. Wartością jest także próba stworzenia słownika pojęć dla tych badań (I. 7.). Interesujące wydaje się w pracy poszukiwanie miejsca zabawy i pracy dla Homo ludens. Takie określenie może kierować nas ku pojęciu ludyczność. Jest to cecha sztuki (architektury) polegającą na zaspokojeniu potrzeby zabawy, która jest główną cechą kultury masowej. Pojawia się kategoria – bajka oraz jej odbiorca Homo ludens, czyli człowiek „bawiący się”. Johan Huizinga jako podstawę wszelkich działań człowieka dopatruje się więc zabawy, gry, rozrywki. Tego wyrazem ma stać się także architektura, którą możemy postrzegać jako ludową zabawę. Jest to jednak raczej gra niż zabawa. Gra musi mieć niezmiennie reguły, w grze w karty nie wolno oszukiwać. Praca także powinna mieć jasne, czasem jest gra zasady, ale jak pokazuje doktorantka, czasem musi stać się także zabawą. Architektura także jak gra musi pokazywać odbiorcy przejrzyste reguły, ale jak możemy zobaczyć w pracy na przedstawionych przykładach przestrzeni suplementarnych, musi być zabawna i intrygująca dla odbiorcy. A co najważniejsze nie może być nudna.

3.2. Ustosunkowanie się do piśmiennictwa naukowego

Wiedzę naukową autora ilustrują przypisy i liczne cytaty (w sumie 329). Doktoranta porusza się w tej

materii swobodnie. Informacje tam zawarte pozwalają na dokładne prześledzenie myśli autora od strony znajomości literatury naukowej. Potwierdza to *Spis literatury*. Wiedzę tę należy ocenić wysoko.

3.3. Opracowanie materiału naukowego i konstrukcji wyводу

Potwierdza to sposób opracowania materiału naukowego zawartego w literaturze i dobranych przykładach, przeprowadzone ze znanstwem i pozwalające na jasną konstrukcję wyводу. W wyznaczonej przez siebie przestrzeni doktorantka porusza się sprawnie. Widać obeznanie z prezentowanymi zagadnieniami poznanymi w czasie badań. Należy podkreślić, że temat nie jest łatwy do jednoznacznego opisanego a opracowanie tak szerokie nowatorskie.

3.4. Ocena logiczna i językowa

Przeprowadzenie wyводу w zakresie przyjętych, autorskich ram nie nasuwa wątpliwości. Należy też podkreślić, że prace naukowe w zakresie architektury oparte są w znacznej mierze na odbiorze subiektywnym, czego przeważnie nie da się uniknąć. Praca napisana jest językiem rzeczowym, a tekst stara się być obiektywną relacją usuwającą osobę autora w cień faktów i rzeczy. Opracowanie pisane jest językiem skłaniającym do zagłębienia się w lekturę, przy tym językiem nieepatującym nadmiernie „naukowością”, pracę czyta się szybko i przyjemnie, co udowodnił recenzent.

3.5. Ocena materiału ilustracyjnego

Materiał ilustracyjny jest ważnym dopełnieniem pracy. Ilustracje dobrano stosownie do koncepcji merytorycznej i graficznej opracowania. Tabele z rozdziału *III.1. Ustalenie wskaźników kreatywnych przestrzeni suplementarnych – metoda porównań parami* są przejrzyste i nienastęrczaną problemów studiującemu je. Zdjęcia opisywanych budynków wraz z opisami stanowią zamkniętą całość. Można wyrazić żal, że polskie przykłady wypadają dużo skromniej na tle budynków ze świata. Jednak może jest to wyzwanie dla miejscowych architektów i inwestorów.

3.6. Oryginalność pracy i ocena wniosków.

Praca jest oryginalna; w opracowaniu tak postawionego, tak usystematyzowanego szerokiego zagadnienia – trudno znaleźć poprzedników. W konstrukcji podsumowania (*IV.2. Wnioski*) widać celowość zamysłu i rezultat dociekań.

3.7. Ocena rozmiarów wysiłku naukowego

Przedstawiona praca jest wartościową pozycją świadcząca o obszerności dokonanych studiów, wnikliwych przemyśleniach i dużym rozmiarze wysiłku naukowego doktoranta.

3.8. Ocena wartości społecznej pracy

Temat opracowania – *Rola kreatywnej przestrzeni suplementarnej w miejscach pracy biurowej* to opracowanie mogące stać się bliskim codziennej praktyki wielu architektów w kraju takim jak Polska i z powiększającym się ciągle rynkiem pracy. Potrzeba takiej pracy, jest więc bezdyskusyjna. Praca doktorska jest doświadczeniem intelektualnym opartym na potwierdzeniu zdobytej wiedzy i jasnym jej zapisaniu. Dlatego wartość książki ocenia się pozytywnie.

3.9. Uwagi recenzenta

Recenzent nie wnosi uwag do pracy.

4. Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska mgr inż. arch. Izabeli Piklikiewicz-Kęszickiej *pt. Rola kreatywnej przestrzeni suplementarnej w miejscach pracy biurowej*, opracowaną na Wydziale Architektury Politechniki Poznańskiej, pod kierunkiem promotora prof. dr hab. inż. arch. Agaty Bonenberg spełnia wymagania stawiane w ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Recenzent ocenia pracę jednoznacznie pozytywnie i stawia wniosek o przeprowadzenie dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Również piszący te słowa ze względu na jej multidyscyplinarny charakter i fakt, iż praca nadaje się bez poprawek do wydania w formie drukowanej książki, wnosi o wyróżnienia rozprawy doktorskiej Pani architekt Izabeli Piklikiewicz-Kęszickiej.

Tomasz Kozłowski

Kraków, 31.08.2021.